

Article Review

Analysis of the Spatial Distribution of Intangible Cultural Heritage in Order to Preserve and Develop Heritage in Iran

Seyyed Mohammad Mirtaghian Rudsari ^a, Mohammad Amin Khorasani ^{b*}, Bahareh Khalaj ^c

^a. Department of Geography, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

^b. Department of Human Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

^c. Department of Remote sensing and Geographic Information Systems (GIS), Faculty of Geographical Sciences, University of Kharazmi, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Keywords:

Spatial Distribution, Intangible Heritage, Registered Heritages, Preservation and Development of Cultural Heritage, Regional Differences.

ABSTRACT

The Managing and Protection of intangible cultural heritage is done through the process of “identifying, evaluating, documenting and recording, raising awareness, reviving, promoting and transmitting aspects of heritage in all its manifestations.” Considering the richness of Iran in terms of the existence of intangible heritage, the purpose of this study is to investigate the spatial distribution of the protection of intangible cultural heritage in Iran. By examining the relevant documents and extracting information from them, a database of geographical locations of intangible heritage in Iran was formed, and the spatial distribution of intangible heritage was analyzed through the GIS. Findings indicate that a total of 1065 intangible heritage has been registered in Iran and the highest number recorded was related to “skills in handicrafts and traditional arts” and the lowest was related to “traditions and oral manifestations including language (heritage media).” Also, Semnan province, with 66 registered heritages (7%), had the highest number, and Qom province, with 14 heritages (1.4%), had the lowest number of registrations. In addition, in the intangible heritage type of “knowledge and behaviors related to nature and the universe,” there are three provinces. In the heritage type of “traditions and oral manifestations including language (heritage media),” there are 12 provinces that have not registered any related heritage. It can be concluded that the spatial distribution of intangible heritage in Iran was unbalanced, so managing and protecting intangible heritage is not a priority for policymakers in this area, and their approach is passive. Finally, theoretical and practical suggestions were presented based on the findings and results.

Received:

28 August 2022

Received in revised form:

29 November 2022

Accepted:

25 January 2023

pp. 19-37

Citation: Mirtaghian Rudsari, S. M., Khorasani, M. A., Khalaj, B. (2022). Analysis of the Spatial Distribution of Intangible Cultural Heritage in Order to Preserve and Develop Heritage in Iran. *Geographical planning of space quarterly journal*, 12 (4), 19-37.

<http://doi.org/10.30488/GPS.2022.283576.3397>

* . Corresponding author (Email: khorasani_ma@ut.ac.ir)

Copyright © 2022 The Authors. Published by Golestan University. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Although intangible cultural heritage creates many advantages for a region, policymakers ignore it, and their position is passive in this regard. Due to a lack of culture and heritage, some countries want to create, imitate, and even steal it from other countries to develop and stabilize themselves. In fact, "not having or lacking heritage" has become a challenge for them. On the other hand, some countries are full of heritage due to their ancient wealth and civilization, but this heritage has no place and importance in their development plans. In fact, "diversity of heritage" has become a challenge for them under the title of "accumulation of heritage." Our country, Iran, is in the second group and is facing the challenge of "accumulation of heritage." In closer regard, the accumulation of heritage in Iran is associated with "abandonment." Of course, the accumulation and abandonment of intangible cultural heritage in different areas of Iran are not the same, and there are differences. The lack of accurate understanding of this spatial distribution, both at the managerial level and at the community level, can be the source of neglect and ignorance, which results such as the gradual deterioration of intangible heritage, the lack of content production in accordance with the quantity and quality for education and social awareness in relation to. With this heritage at the level of provinces and regions, and weakness in the link will be organized and complementary to heritage and tourism. The present research results can lead to the identification of the spatial arrangement (balanced/unbalanced - balanced/unbalanced) of intangible cultural heritage management and protection. Therefore, the main question of the current research is: What is the spatial distribution of Iran's intangible cultural heritage?

Methodology

The current research is descriptive and quantitative in terms of purpose and nature, respectively. The statistical population of the research was the documents available on the website of the Ministry of Cultural

Heritage, Tourism and Handicrafts in the section of the Register of Works and Preservation and Revitalization of cultural and Natural Heritage, where the list of intangible cultural heritage works of Iran's provinces was published. Therefore, the data used in this research were secondary data that were extracted from this document and classified in an Excel file. Then, this file was defined as a database in the geographic information system (GIS). Finally, using the database created in the system, the spatial distribution pattern of intangible cultural heritage was prepared in general and separately by types of intangible heritage. This distribution was compared based on location and type.

Results and discussion

Based on the list of intangible cultural heritage works of Iran's provinces, 1065 works were registered nationally, of which 983 works were at the provincial level, 21 were at the regional level, and 61 were at the national level. According to the findings, the frequency and percentage of national-regional works, respectively, from more to less are related to "social customs, religious ceremonies and celebrations" (48 cases - 59%), "skills in manual and traditional arts" (16 cases - 19.5%), "traditions and oral manifestations including language (heritage media)" (7 cases - 8.5%), "performing arts" (6 cases - 7%) and "knowledge and behaviors related to Nature and Cosmos" (5 items - 6%). Examining registered works of intangible cultural heritage based on geographical separation (provinces) showed that Semnan province had the most works (66 cases) and Qom province had the least works (14 cases). In addition, the provinces of the country were placed in five groups, which in order of "most to least" registered works include the following:

Diamond group: Semnan, Qazvin, Khorasan Razavi and Khuzestan;

Amethystine group: Gillan, Kohgiluyeh and Boyer Ahmad, Mazandaran, Kurdistan, Isfahan, Kerman;

Golden group: South Khorasan, North Khorasan, East Azerbaijan, Yazd, Chaharmahal and Bakhtiari;

Silver group: Ardabil, Tehran, Fars, Bushehr, Hamedan, Illam, Markazi and

Kermanshah; and Bronze group: Alborz, Hormozgan, West Azerbaijan, Sistan and Baluchistan, Lorestan, Golestan, Zanjan and Qom.

Conclusion

The distribution of spatial management and protection of intangible heritage in Iran is unbalanced, and the management and protection of intangible heritage is not the priority of the policymakers in this area, and their approach is passive. Considering the variety and abundance of intangible heritage in the country on the one hand and considering the society's low awareness of this heritage, attention to it at the national and regional management levels of tourism and cultural heritage has a high priority. The research findings show that different regions of the country have taken different paths in presenting, introducing, managing, and protecting intangible heritage with very different levels of concern and somehow in a divergent flow. It is certain that if the macro policy is to ignore the intangible heritage, this amount of it should not be included in the national register. Therefore, the damage should be sought in the regional management of intangible cultural heritage. Therefore, the suggestions of this research are presented based on the level of each province and in the form of a priority:

For the provinces of the Diamond Group: focus on the production of first-hand and luxurious content in the field of intangible heritage recorded in the national written, visual, and audio media;

For the provinces of the amethystine group: focus on recognizing and registering the existing intangible heritage in view of the significant amount of tangible heritage in these provinces, and in order to complete it;

For the provinces of the Golden Group: Emphasis on the competitive advantages of the tourism sector in these provinces to brand places and regions that benefit from a significant amount of intangible heritage;

For the provinces of the silver group: focus on and emphasize creating a value chain of businesses based on intangible heritage in these provinces according to the border location and available cross-border markets

or the metropolitan location and suitable access to tourist routes;

For bronze group provinces: focus and emphasis on recognition and promotion of the intangible heritage of these regions, relying on the territorial succession of the peoples living in these provinces in neighboring countries, as well as creating a value chain of businesses based on intangible heritage in these provinces according to the location border and cross-border markets available;

With a holistic approach, launching an online geographic information system under the title "Mirath-Yar (Heritage-Helper)" is suggested. Individuals or groups enter information and documents related to heritage into the system in a process, and city experts perform the next steps for evaluation and verification.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل توزیع فضایی میراث فرهنگی ناملموس در راستای حفاظت و توسعه میراث در ایران

سیدمحمد میرتقیان رودسری - گروه گردشگری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

محمدامین خراسانی^۱ - گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

بهاره خلیج - گروه سیستم اطلاعات جغرافیایی و سنجش از دور، دانشکده علوم جغرافیا، دانشگاه خوارزمی، تهران ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس از طریق فرآیند «شناسایی، ارزیابی، مستندسازی و ثبت، آگاهی افزایی، احیا، ارتقا و انتقال جنبه‌های میراث در همه نمودهای آن» صورت می‌پذیرد. با توجه به غنای کشور ایران از نظر وجود میراث ناملموس، هدف از پژوهش حاضر بررسی و تحلیل توزیع فضایی میراث فرهنگی ناملموس در ایران در راستای حفاظت و توسعه میراث فرهنگی کشور است. با بررسی اسناد مربوطه و استخراج اطلاعات از دفتر ثبت آثار و حفظ و احیای میراث معنوی و طبیعی به‌عنوان تنها مرجع معتبر موجود در این زمینه، پایگاه داده‌ای از موقعیت‌های جغرافیایی میراث ناملموس در ایران شکل گرفت و از طریق سامانه اطلاعات جغرافیایی، توزیع فضایی میراث ناملموس تحلیل گردید. یافته‌ها حاکی از آن است که به‌طور کلی تاکنون ۱۰۶۵ میراث ناملموس در ایران ثبت شده است و بیشترین تعداد ثبت شده مربوط به گونه "مهارت در هنرهای دستی و سنتی" و کمترین آن مربوط به "سنت‌ها و نمودهای شفاهی شامل زبان (رسانه میراث)" بوده است. همچنین استان سمنان با ۶۶ اثر ثبتی (۷٪)، بیشترین تعداد و استان قم با ۱۴ اثر (۱/۴٪)، کمترین میزان ثبت را داشتند. به‌علاوه، در گونه میراث ناملموس "دانش و رفتارهای وابسته به طبیعت و کیهان"، سه استان و در گونه میراث "سنت‌ها و نمودهای شفاهی شامل زبان (رسانه میراث)"، ۱۲ استان وجود دارند که هیچ میراث مرتبطی را ثبت نکرده است. می‌توان این نتیجه را گرفت توزیع فضایی میراث ناملموس در ایران نامتعادل است و مدیریت و حفاظت از میراث ناملموس در اولویت سیاست‌گذاران این حوزه نبوده و رویکردشان منفعلانه می‌باشد. در انتها، مبتنی بر یافته‌ها و نتایج، پیشنهادهای نظری و کاربردی ارائه گردید.

واژگان کلیدی:

توزیع فضایی، میراث ناملموس، آثار ثبت شده، حفاظت و توسعه میراث فرهنگی، تفاوت‌های منطقه‌ای.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۶/۰۶

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۹/۰۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۱۱/۰۵

صص. ۳۷-۱۹

استناد: میرتقیان رودسری، سیدمحمد؛ خراسانی، محمدامین و خلیج، بهاره. (۱۴۰۱). تحلیل توزیع فضایی میراث فرهنگی ناملموس در راستای حفاظت و توسعه میراث در ایران. فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا، ۱۲(۴)، ۳۷-۱۹.

<http://doi.org/10.30488/GPS.2022.283576.3397>

مقدمه

علیرغم اینکه میراث فرهنگی ناملموس، مزیت‌هایی بسیاری برای یک منطقه ایجاد می‌کند (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۴۱)، اما متأسفانه، سیاست‌گذاران توجهی به آن ندارند (محمودی بختیاری، ۱۳۸۹: ۸۵) و در این باره موضع‌شان انفعالی است (امیرخانی، ۱۳۹۳: ۸۷). این بی‌توجهی، تهدیدات مهلکی را برای میراث ناملموس ایجاد می‌کنند که می‌تواند به زوال، کم‌اهمیت شدن و یا نابودی کامل آن منجر شود (چراغچی، ۱۳۸۳: ۲۴۵). البته در جهان واقع این‌طور نیست که با بی‌توجهی جامعه و مسئولین به یک میراث ناملموس، آن پدیده فقط فراموش شود و یا از بین برود، بلکه به مصادره دیگران نیز در می‌آید (ایمانی خوشخو، ۱۳۹۳: ۸۶).

برخی کشورها به دلیل نداشتن فرهنگ و میراث، برای توسعه و تثبیت خود، در جستجوی ایجاد، تقلید و حتی سرقت^۱ آن از دیگر سرزمین‌ها هستند؛ در واقع، "نداشتن یا کمبود میراث"، برای آن‌ها به یک چالش تبدیل شده است. در مقابل، کشورهایی وجود دارند که با توجه به غنای باستانی و تمدن‌شان، سرشار از میراث هستند، اما این میراث در برنامه‌ریزی‌های توسعه آن‌ها جایگاه و اهمیتی ندارد (Lourenço-Gomes et al, 2019: 213)؛ در واقع، "تنوع و تلون میراث"، برای آن‌ها به چالشی تحت عنوان "انباشت میراث"^۲ تبدیل شده است.

ایران ما، در گروه دوم قرار دارد و با چالش "انباشت میراث" روبرو است. با نگاهی دقیق‌تر، انباشت میراث در ایران، با "رهاشده‌گی"^۳ همراه می‌باشد. البته، انباشت و رهاشده‌گی میراث فرهنگی ناملموس در نقاط مختلف ایران، یکسان نبوده و تفاوت دارد. بررسی پراکنش و توزیع فضایی میراث فرهنگی ناملموس در استان‌های ایران و مقایسه آن با وسعت، جمعیت و سابقه تاریخی هر استان، می‌تواند از میزان توجه مدیران میراث فرهنگی به موضوع مدیریت و حفاظت از میراث ناملموس، پرده‌برداری نماید.

ضرورت مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس به این دلیل است که میراث بر خرده‌فرهنگ‌ها و هویت‌سازی اجتماعات محلی (عقبه تاریخی) تأکید داشته و از همه مهم‌تر اینکه هیچ منطقه‌ای نیست که از میراث ناملموس تهی باشد (پرمون، ۱۳۹۳: ۶۹) بنابراین، نواحی جغرافیایی که به مدیریت و حفاظت از تعداد بیشتری از میراث ناملموس (شناسایی شده، معرفی شده و ارتقا یافته) بپردازند، فرصت‌های بیشتری برای توسعه دارند (محمودی بختیاری، ۱۳۸۹: ۸۵). مهم‌ترین ویژگی میراث ناملموس زنده‌بودن و بر دوام ماندن آن در پیوند با یک یا چند جامعه است (UNESCO, 2003). نکته دیگر این است که میراث ناملموس، عاملی مهم برای حفاظت از تنوع فرهنگی در مواجهه با گسترش جهانی‌شدن و نیز منبعی جهت تقویت خلاقیت و نوآوری فردی و اجتماعی است (میرواحدی و قائدی‌ها-هونجانی، ۱۳۹۹: ۱۳۳). به علاوه، میراث فرهنگی ناملموس، با توجه به ظرفیت سیال و مرزنوردش، جوامع را به سوی همگرایی و وفاق سوق داده و ارمغان آور صلح پایدار جهانی باشد (مؤمنی، ۱۳۹۶: ۳۱)؛ یعنی میراث ناملموس، ظرفیتی قابل توجه در دیپلماسی فرهنگی دارد (سلیمانی، ۱۳۹۳: ۸۲).

باید توجه داشت که توسعه، بدون توجه به مدیریت و حفاظت از میراث ناملموس، یک توسعه فرمایشی، از بالا به پایین، سطحی، ناسازگار و بدون تاب‌آوری است (حسن‌زاده، ۱۳۹۸). حال آنکه در سال ۲۰۰۳، کنوانسیون صیانت از میراث فرهنگی

۱. مانند ثبت «مراسم سماع درویشان مولوی» توسط ترکیه، ثبت «هنر و سنت عاشیقی‌ها» توسط جمهوری آذربایجان و ترکیه در سال ۲۰۰۹، ثبت «آداب سماع علویان بکناشیه» نیز در سال ۲۰۱۰، ثبت «نحوه ساخت و نوازندگی ساز تار» در سال ۲۰۱۲ توسط جمهوری آذربایجان، ثبت‌های چوگان و قهوه‌خانه در سال ۲۰۱۳ و نیز ثبت «نان سنتی لواش» توسط ارمنستان در سال ۲۰۱۴ که در همه این میراث‌های ثبت‌شده، ردپای محکم و قوی از فرهنگ و میراث ایران وجود دارد، اما ایران سهمی در این پرونده‌ها ندارد.

2. Heritage Accumulation

3. Heritage Abandonment

ناملموس تصویب شد و میراث ناملموس را به‌عنوان انگیزه اصلی تنوع فرهنگی و ضامن توسعه پایدار معرفی نمود (چراغچی، ۱۳۸۳: ۲۴۹) و همچنین در سال ۱۳۹۷، مبتنی بر کنوانسیون مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس، یک دستورالعمل با عنوان "دستورالعمل مدیریت و حفاظت (شناسایی، معرفی و ترویج) از میراث فرهنگی ناملموس شهرها و روستاها" (دفتر ثبت آثار و حفظ و احیای میراث معنوی و طبیعی، ۱۳۹۷) از جانب معاونت میراث فرهنگی نهاد ریاست جمهوری به تصویب هیئت‌وزیران رسیده که لزوم تأکید و برنامه‌ریزی به‌خصوص برنامه‌ریزی فضایی برای مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس را دوچندان می‌نماید. علاوه بر این، بر اساس بند (ب) ماده ۹۸ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه، بر مستندسازی، حفاظت و مرمت و معرفی میراث فرهنگی (اعم از ملاموس و ناملموس) تأکید شده است (طلایی‌شکری و زرندیان، ۱۳۹۹).

از طرف دیگر، با توجه به نزدیکی، همپوشانی، هم‌افزایی و هم‌تأثیری میراث ناملموس و گردشگری، وجود گونه‌ای از گردشگری با عنوان "گردشگری میراث" (میرتقیان رودسری و پوراحمد، ۱۴۰۰) و نیز جاذب بودن ارکان میراث فرهنگی ناملموس برای گردشگران (زنگی‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۸)، می‌تواند به اهمیت بررسی توزیع فضایی مدیریت و حفاظت از میراث ناملموس بیافزاید. علاوه بر دلالت‌های فرهنگی، تاریخی-اصالتی، سیاسی-سیاستی، گردشگری و غیره در رابطه با مدیریت، حفاظت و دیده‌بانی جغرافیایی میراث ناملموس که در بالا گفته شد، ضرورت حفظ آن با توجه به ماهیت سرزمینی ایران به‌عنوان یک پهنه پرمخاطره طبیعی، وجود دارد.

هدف از مدیریت و حفاظت از میراث ناملموس، حفظ آن‌ها در برابر خطر جهانی شدن و همگن‌سازی فرهنگی (و به‌مرور ناپدید شدن) است. علاوه بر ثبت جهانی میراث در یونسکو، هر کشوری برای مدیریت و حفاظت از آثار خود اقدام به ثبت آثار در دو سطح ملی و استانی می‌کند. در ایران، فرآیند مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس در برخی مناطق (استان‌ها) پیگیرانه‌تر و بیشتر بوده و در برخی مناطق به آن توجه نشده است؛ یا اینکه در برخی مناطق به نوع خاصی از میراث ناملموس توجه شده و انواع دیگر مغفول مانده است.

به‌طور کلی مدیریت و حفاظت میراث ناملموس در ایران متعادل نبوده و انباشت و رهاشدگی را با خود به همراه داشته است، به‌طوری‌که کمیت جای کیفیت را گرفته است. با اینکه سال‌هاست بودجه در نظر گرفته‌شده برای بخش‌های میراث فرهنگی و صنایع دستی در برابر بخش گردشگری، ۲۵ به ۷۵ درصد است، اما میراث فرهنگی و صنایع دستی توفیق و دستاورد آن‌چنانی نداشته‌اند. با توجه به این موارد، هدف پژوهش حاضر، بررسی توزیع فضایی میراث فرهنگی ناملموس در ایران به‌عنوان مسئله مهمی است که تاکنون نه در ایران و نه در خارج از ایران موردی مشابه و یا تا حدودی مشابه در حوزه میراث فرهنگی ناملموس صورت نپذیرفته است.

بررسی پژوهش‌های اندک و نبود دانش لازم در این رابطه، یکی از ضرورت‌های انجام این پژوهش است. به‌عنوان نمونه، میرواحدی و قانادی‌ها-هونجانی (۱۳۹۹) در پژوهش خود دریافتند که میراث فرهنگی ناملموس، پتانسیل کارآفرینی و ایجاد کسب‌وکار را دارد، اما باید با نگرشی غیرمادی (غیر سودآوری و غیر درآمدزایی) و با هدف حفاظت و مدیریت و حفاظت از میراث ناملموس باشد. مؤمنی (۱۳۹۶)، در پژوهش خود در حوزه «تحلیل مطالعات مدیریت و حفاظت از میراث ناملموس در ایران»، سیر تحول توجه به شناخت، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، پژوهش، ثبت، آموزش، ترویج، ارتقا و در نهایت انتقال صحیح بین نسلی صور فرهنگی و جلوه‌های میراث ناملموس بشری را بررسی نمود. ابویی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش‌شان، گونه سنت‌ها و ابزار شفاهی میراث را بررسی نمودند و به این نتیجه رسیدند که برای تداوم و حفظ میراث زبانی، می‌بایست منظومه کاملی از روش‌ها، روابط، سنت‌ها و جهان‌بینی مدیریت و حفاظت گردد. رحیم‌نیا و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهشی با حیطة موضوعی «کاربست نظریه زمینه‌ای در دانش بومی مدیریت و حفاظت میراث فرهنگی

ناملموس» به این نتیجه رسیدند که قابلیت‌های نظریه زمینه‌ای می‌تواند بخش مهمی از محدودیت‌های نظری دانش بومی میراث فرهنگی ناملموس را مرتفع سازد. محمودی بختیاری (۱۳۸۹) در پژوهش خود، میراث ناملموس "گویش‌های ایرانی" را بررسی نمود و دریافت که گویش‌ها، مهم، آسیب‌پذیر و بسیار پراکنده‌اند و سرعت نابودی آن‌ها، بسیار بالاتر از سرعت نابودی دیگر میراث معنوی است و مرگ آن‌ها بر بسیاری از عقاید و رسوم و باورها تأثیر می‌گذارد. همچنین، وی معتقد است که مقامات کشور، به دلیل نبود فرآیند نظام‌مند شناسایی میراث ناملموس و در اولویت قرار دادن میراث ملموس، تلاشی جهت مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس ندارند. افتخاری و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیق خود مبتنی بر توزیع فضایی بازی‌های بومی و محلی در نواحی روستایی، دریافتند که عوامل جغرافیایی در پراکندگی بازی‌های بومی روستاها تأثیر زیادی گذاشته است. عیوضلو و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی به تحلیل فضایی میراث ادبی پرداختند و دریافتند که آثار متفاوت و سبک‌های مختلف ادبی در مناطق مختلف، نتیجه تفاوت‌های فضایی در نوع شرایط حاکم بر آنجا می‌باشد.

عدم شناخت دقیق از این توزیع فضایی، هم در سطح مدیریتی و هم در سطح جامعه می‌تواند منشأ غفلت‌ها و ناآگاهی‌هایی باشد که نتایجی مانند زوال تدریجی میراث ناملموس، عدم تولید محتوای متناسب با کمیت و کیفیت جهت آموزش و آگاهی‌رسانی اجتماعی در رابطه با این میراث در سطح استان‌ها و مناطق، و ضعف در پیوند سازماندهی شده و تکمیل‌کننده میراث و گردشگری خواهد بود. نتایج پژوهش حاضر، می‌تواند به شناسایی چیدمان فضایی (موزون/ناموزون - متعادل/نامتعادل) مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس منتهی گردد. از این رو، سؤال اصلی پژوهش حاضر چنین است: توزیع فضایی میراث فرهنگی ناملموس ایران به چه صورت است؟

مبانی نظری

میراث فرهنگی ناملموس

میراث آن چیزی است که به ارث برده شده یا ممکن است به ارث برده شود (Dimitriyadis et al, 2012: 1333). میراث، یادگاری از گذشتگان است که انسان اکنون با آن زندگی می‌کند و سپس آن را به نسل‌های بعد می‌سپارد تا از آن بیاموزند، شگفت‌زده شوند و لذت ببرند (Jopela, 2011: 1). میراث حوزه گسترده‌ای دارد و دایره شمول آن نیز بیشتر می‌شود (افخمی، ۱۳۹۵: ۲۹)؛ مانند سنت‌ها، ارزش‌ها، وقایع تاریخی، ماشین‌آلات صنعتی از یک منطقه قدیمی، خانه‌های تاریخی، مجموعه‌های هنری، فعالیت‌های فرهنگی و ثروت‌های طبیعی است (Drummond & Yeoman, 2001: 6). اما به‌طور کلی به دو دسته میراث طبیعی و فرهنگی تقسیم می‌شود (پورفرج، ۱۳۹۹: ۵۶)

مفهوم میراث فرهنگی در دهه ۱۹۷۰ میلادی پدید آمد (Jameson, 2008: 1532). میراث فرهنگی، منشأ و نماد هویت فردی، گروهی و ملی است (تیموتی و نیائوپان، ۱۳۸۹: ۴۵) و سرگذشت تاریخی یک ملت در همه ابعاد را در برمی‌گیرد (مشهدی، ۱۳۹۴: ۱۲۹). میراث فرهنگی، مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی، علمی، باستان‌شناختی، معماری، هنری، معنوی و مذهبی، منحصر به فرد و تجدید ناپذیر هستند که مشتمل بر میراث ملموس (مادی) و میراث ناملموس (معنوی) است (Ahmad, 2006: 293) که مصادیق آن عبارت‌اند از: محوطه‌های میراث فرهنگی، شهرهای تاریخی، مکان‌های مذهبی طبیعی، میراث فرهنگی زیرآب، موزه‌ها، میراث فرهنگی منقول/اموال فرهنگی تاریخی و هنری، صنایع دستی، میراث و اسناد دیجیتال، میراث سینمایی، سنت‌های شفاهی، زبان‌ها، جشنواره‌ها، مناسک و عقاید، صدا و موسیقی، هنرهای نمایشی، طب سنتی، ادبیات، سنت‌ها و شیوه‌های آشپزی، بازی‌ها و ورزش‌های سنتی (Harrison, 2011: 281-282). در جدول (۱) طبقه‌بندی میراث فرهنگی ارائه شده است.

جدول ۱. طبقه‌بندی میراث فرهنگی

طبقه	تشریح	گونه	تشریح
ملموس ^۱ (مادی)	موجودیت شیئی داشته؛ فضای خاص خود را اشغال کرده و قابلیت دیدار به صورت عینی را دارد و به سه گروه آثار ^۲ ، بناهای گروهی ^۳ و محوطه‌ها ^۴ تقسیم می‌شود.	منقول ^۵	امکان حمل و جابه‌جایی آن‌ها از نقطه‌ای به نقطه دیگر وجود دارد.
ناملموس ^۷ (معنوی)	این میراث آداب و سنن یا اصطلاحات و بیان‌های شفاهی را که از پیشینیان ما به‌جامانده و به بازماندگان ما خواهند رسید نیز در برمی‌گیرد، مواردی مانند ادبیات و سنت‌های شفاهی، هنرهای اجرایی، مراسم اجتماعی، آیین‌ها، جشن‌ها، دانش و مهارت‌های مربوط به طبیعت و کیهان و نیز دانش و مهارت‌های لازم برای تولید صنایع دستی سنتی. این موارد اگرچه قابل لمس نیستند، اما بخش بسیار مهمی از میراث فرهنگی به شمار می‌روند. میراث فرهنگی ناملموس، شکل زنده‌ای از میراث است که پیوسته بازآفرینی شده و در پاسخ به محیط خود تحول می‌یابد، از نسلی به نسل دیگر منتقل شده و حس هویت و تعلق به انسان و جوامع می‌بخشد.	غیرمنقول ^۶	با توجه به ماهیت و ساختار میراث فرهنگی غیرمنقول تعبیر حمل‌ونقل برای آن‌ها معنا نداشته و جابه‌جایی آن‌ها امکان‌پذیر نیست.

منبع: اقتباس و تعدیل از (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، ۱۳۹۶: ۱۴)

تا اواخر دهه‌های قرن بیستم، فقط به میراث ملموس توجه می‌شد (افخمی و زینالی‌اناری، ۱۳۹۶: ۳). در دهه‌های اخیر توجه به بعد پنهان و ناملموس میراث فرهنگی جایگاه خاصی در این حوزه یافت (ابویی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۰)، تا جایی که ادعا گردید، میراث ملموس بدون مراجعه به میراث ناملموس نمی‌تواند وجود داشته باشد (مؤمنی، ۱۳۹۶: ۴۷؛ ولایتی، ۱۳۹۳: ۵۳). به قول مولانا "میراث ملموس پیمان‌های است که دانه معنا در آن میراث ناملموس است" (حسن‌زاده، ۱۳۹۸). در سال ۲۰۰۳، مفهوم میراث فرهنگی ناملموس با پذیرش زیادی در کنوانسیون میراث جهانی پاریس تصویب شد (Marni, 2009: 48). میراث فرهنگی ناملموس، حافظه فرهنگی و تاریخی یک سرزمین می‌باشد و همچون زبانی است که مدل‌های توسعه را بر پایه ارزش‌های بومی ترجمه می‌کند (حسن‌زاده، ۱۳۹۸) و شکل مادی و کالبدی ندارد (ابویی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۰).

میراث ناملموس، حوزه وسیع‌تری از میراث ملموس داشته و چنین به نظر می‌رسد که تعیین مرز مشخص و روشن برای تعیین قدمت، قلمروی تأثیر، انحصار در مالکیت و آفرینش، تعلق به تبار خاص و دیگر مشخصه‌های شناسنامه‌ای بسیاری از پایگاه‌های میراث فرهنگی ناملموس ناممکن است (باستانی‌راد، ۱۳۹۵: ۱۷۵). به همین سبب بهتر است که میراث ناملموس را از دریچه "میراث مشترک"^۸ بررسی کرد (Noyes, 2012: 447)، زیرا علاوه بر اینکه ریشه در مؤلفه "روح واحد" دارند، تنوع و چند فرهنگی از عوامل مهم در غنای میراث مشترک محسوب می‌شود. همچنین تا مادامی که سخن از میراث مشترک به میان می‌آید، "جدایی"، "تفرقه"، "کوشش برای ساخت "هویت جعلی" و دیگر مقوله‌های نابخردانه، جایی برای جولان نخواهند داشت (باستانی‌راد، ۱۳۹۵: ۱۷۶).

میراث فرهنگی ناملموس به معنای رسوم، بازنمایی‌ها، تجلیات، دانش‌ها، مهارت‌ها، و نیز ابزارها، اشیاء، دست‌ساخته‌ها، و فضاهای فرهنگی مرتبط با آن‌ها است که جوامع، گروه‌ها، و در بعضی از موارد، افراد به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی

- 1 . Tangible
- 2 . Monuments
- 3 . Groups of Buildings
- 4 . Sites
- 5 . Movable
- 6 . Immovable
- 7 . Intangible
- 8 . Common Heritage

خود می‌شناسند. این میراث فرهنگی ناملموس که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود پیوسته توسط جوامع و گروه‌ها در پاسخ به محیط، تعامل با طبیعت و تاریخ‌شان بازآفرینی می‌شود و حس هویت و تداوم را برای‌شان به ارمغان می‌آورد و بدین ترتیب احترام به تنوع فرهنگی و خلاقیت بشری را ترویج می‌دهد (مرکز مطالعات منطقه‌ای پاسداری از میراث فرهنگی ناملموس در آسیای غربی و مرکزی، ۱۳۹۷). میراث فرهنگی ناملموس در زمینه‌های زیر (جدول ۲) متجلی می‌شود.

جدول ۲: طبقه‌بندی میراث فرهنگی ناملموس

زمینه	حوزه‌ها
سنت‌ها و نمادهای شفاهی شامل زبان (رسانه میراث)	محدوده وسیعی از شکل‌های گفتاری از جمله: تمثیل‌ها، معماها، حکایت‌ها، اشعار کودکان، افسانه‌ها، اساطیر، آوازها و سرودهای حماسی، اشعار، دعا و نماز، سرود، تصنیف‌ها و نغمات، اجراهای دراماتیک.
هنرهای نمایشی	موسیقی آوازی و سازی، رقص‌های آیینی و محلی، نمایش و پانتومیم، نظم خوانی.
رسوم اجتماعی، مذهبی و جشن‌ها	جشن‌ها، بازی‌ها، مراسم آیینی، اعیاد
دانش و رفتارهای وابسته به طبیعت و کیهان	دانش‌ها، روش‌ها، مهارت‌ها، فعالیت‌ها و تجلیاتی که توسط جوامع در تعامل با محیط طبیعی شکل می‌گیرد، مانند: طب سنتی، معماری سنتی، نجوم سنتی، دانش‌ها و مهارت‌های سنتی بهره‌گیری از منابع و ...
مهارت در هنرهای دستی سنتی	مهارت سنتی در ابزار، لباس، جواهرات، پوشاک و اشیاء مربوط به جشن‌ها و هنرهای نمایشی، ظروف، هنرهای تزئینی و اشیاء آیینی، آلات موسیقی، ابزار و وسایل خانگی، اسباب‌بازی برای سرگرمی و یا آموزش.

منبع: اقتباس و تعدیل (دفتر ثبت آثار و حفظ و احیای میراث معنوی و طبیعی، ۱۳۹۷)

مفهوم مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس

سیاست فرهنگی که دربردارنده میراث نیز می‌باشد، پیشنهاد می‌کند که به دغدغه‌های زمان حال (احتمالاً با یک نیم‌نگاهی به‌سوی آینده) پرداخته شود. موج اخیر گرایش‌ها به‌سوی میراث فرهنگی ناملموس در قبال تحولات جاری، در وضعیتی که هیچ‌یک از ما حتی نمی‌توانستیم در چند دهه قبل، آن را تصور کنیم، توانسته است هم امکانات جدیدی برای مدیریت و حفاظت از میراث زنده موجود فراهم سازد و هم توانسته یک نگاه جهان‌بین جدید را پدید آورد (مؤمنی، ۱۳۹۶: ۳۴-۳۵). مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس، عمل و تأثیر ناشی از هرگونه اقداماتی است که با هدف تضمین دوام میراث ناملموس صورت می‌گیرد (Mao et al, 2008: 999) و شامل «شناسایی، ارزیابی، مستندسازی، آگاهی‌افزایی، احیا، ارتقا و انتقال جنبه‌های میراث ناملموس در همه نموده‌های آن» می‌شود (مؤمنی، ۱۳۹۶: ۳۱؛ چراغچی، ۱۳۸۳: ۲۴۶). بر اساس کنوانسیون مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس ۲۰۰۳، ثبت یک مورد توسط یک کشور مانعی برای ثبت آن توسط کشور دیگر ایجاد نمی‌کند؛ بنابراین اگر کشور دیگری، مطلب یا عنصری را ثبت کند که متعلق به کشور ایران باشد، جای نگرانی نیست و ایران تا ابد این قدرت و شانس را دارد که سهم خود را ثبت کند و مسئله این است که اولویت‌های ثبتی ایران با اولویت‌های ثبتی کشورهای دیگر تفاوت دارد (پرمون، ۱۳۹۳: ۶۹). در واقع مهم نیست که دستاوردهای میراث ناملموس در کدام گستره جغرافیایی ریشه دارند، مهم این است که تا چه شعاعی نسبت به آن احساس تعلق می‌شود (باستانی‌راد، ۱۳۹۵: ۱۷۸).

رویکردهای تحلیل فضایی در مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی

فضا، عینیتی حاصل از نقش‌پذیری و اثرگذاری افراد و گروه‌های انسانی در مکان است؛ در واقع، نحوه قرارگیری پدیده‌های

انسانی، در موقعیت‌های مکانی گوناگون، متفاوت بوده و توزیع یکسانی در مناطق جغرافیایی ندارند (افتخاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۳۵). تحلیل فضایی، همواره نگاهی جستجوگر، ارزیاب و انتقادی داشته و فرآیند هماهنگ‌سازی سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ای با منابع و نیازها در سطوح مختلف را مدیریت کرده است (کلانتری و ملک، ۱۳۹۳: ۵۹). در دهه‌های اخیر، شاهد افزایش سریع کاربرد تحلیل فضایی برای مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی بوده‌ایم (مائو و همکاران، ۲۰۰۸: ۹۹۹)، اما مطالعات و پژوهش‌هایی که در زمینه تحلیل فضایی میراث فرهنگی (ملموس و ناملموس) انجام شده، انگشت‌شمار می‌باشد. میراث فرهنگی ناملوس، به‌طور اساسی از جنس مادی نیستند و به‌خودی‌خود نمی‌توانند فضایی به شمار آیند (مزیدی و همکاران، ۱۴۰۰)، اما از آنجایی که می‌توانند در یک موقعیت جغرافیایی و فضای معین قرار داشته باشد، یکی از رویکردهای مؤثر در بررسی میراث فرهنگی جوامع، تأثیر عوامل اقلیمی-محیطی بر توزیع مکانی آن‌ها است؛ چرا که الگوهای خاص پراکندگی میراث فرهنگی ناملوس ناشی از برهم‌کنش‌های انسان و اقلیم-محیط می‌باشند. از این رو، [میراث] فرهنگی را می‌توان از طریق جغرافیای فرهنگی مطالعه نمود (فیاض و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۳). جغرافیای فرهنگی، به بررسی و تبیین علل ناهمگونی فرهنگی در مکان‌های مختلف می‌پردازد و با تبیین الگوهای فضایی فرهنگ‌ها در زمان‌ها و مکان‌های مشخص راهکارهای بهره‌مندی از آن را برای نیل به توسعه ارائه می‌دهند (مهدوی و احمدی، ۱۳۹۰: ۱۵۶).

جغرافیای فرهنگی، می‌تواند تفاوت‌ها و تغییرات فضایی میراث فرهنگی در طول زمان در ارتباط با مکان و فضا را بررسی کند. البته باید توجه داشته که در تحلیل فضایی میراث، بازنمایی ساختارهای عملگر در فضا، مهم محسوب می‌شوند (کلانتری و ملک، ۱۳۹۳: ۵۹). رویکرد دیگر، "فرهنگ فضا" است. همانند اقتصاد فضا که به توزیع فضایی و محل فعالیت اجزای یک اقتصاد و جریان فضایی آن اشاره دارد (افراخته، ۱۳۹۱: ۴۰)، "فرهنگ فضا" نیز می‌تواند به‌عنوان «موقعیت، الگوی توزیعی و جریانات مکانی یک فرهنگ که شامل ارزش‌های و هنجارهای اجتماعی، زبان، دانش، باورها و اعتقادات، هنرها، قوانین، آداب‌ورسوم، میراث، توانایی‌ها و عادت‌های افراد می‌گردد، تلقی شود». همان‌گونه که اقتصاد فضا، سیاسی و دولتی می‌شود (افراخته و حجتی‌پور، ۱۳۹۴: ۸۷)، فرهنگ فضا نیز، سیاسی-سیاستی و دولتی-حاکمیتی (و به‌طور کل ایدئولوژیک) خواهد شد.

رویکرد سوم، توسعه منطقه‌ای است که می‌توان آن را روندی فراگیر در جهت افزایش توانایی‌های انسانی-اجتماعی بر اساس پاسخگویی به نیازهای انسانی-اجتماعی در یک منطقه خاص دانست. توسعه منطقه‌ای [در مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملوس]، معیاری مناسب در جهت تعیین جایگاه مناطق بوده و هم‌نیازمند اعمال ملاحظات خاص در سطح منطقه‌ای و تعیین شرایط سازگاری و انطباق ملی-منطقه‌ای است. متأثر از روندهای غالب توسعه در سطح ملی، در مقیاس منطقه‌ای یا استانی نیز، عدم تعادل‌های فضایی در بهره‌گیری از ظرفیت‌های میراث فرهنگی ناملوس را نمایان می‌سازد.

رویکرد بعدی، عدالت (بی‌عدالتی) فضایی است. تبلور عینی سازمان فضایی سرزمین متأثر از سیاست‌های غیر متوازن توسعه‌ای و با اذعان به تنوع جغرافیایی، نمایانگر عدم تعادل و نابرابری در دسترسی به فرصت‌ها، منابع و منافع توسعه میان فضاهای کم‌شمار برتر و پیرامون وسیع فروتر است (ضیائی و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۵). عدالت فضایی، دربرگیرنده مفاهیمی چون توزیع متناسب عملکردها و خدمات بدون تبعیض و تفاوت میان ساکنان یا مناطق جغرافیایی است و نیز در ردیف ارزش‌های آرمانی قرار دارد که دستیابی به آن به‌ندرت بوده است (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۰۲). عدالت فضایی در مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملوس از مهم‌ترین نمودهای عدالت اجتماعی محسوب می‌گردد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، توصیفی است و به لحاظ ماهیت، کمی می‌باشد. جامعه آماری پژوهش، مدارک موجود در وبگاه وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در بخش دفتر ثبت آثار و حفظ و احیاء میراث معنوی و طبیعی^۱ بود که در آن فهرست آثار میراث فرهنگی ناملموس استان‌های ایران منتشر گردیده بود. از همین رو، داده‌های مورد استفاده در این پژوهش، از نوع داده‌های ثانویه بودند که از این مدرک، استخراج و در فایل اکسل طبقه‌بندی شدند. سپس، این فایل به صورت یک پایگاه داده در سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) تعریف گردید. در نهایت، با استفاده از پایگاه داده ایجاد شده در سامانه، الگوی توزیع فضایی میراث فرهنگی ناملموس به صورت کلی و به تفکیک گونه‌های میراث ناملموس، تهیه شد و این توزیع بر اساس موقعیت و گونه مقایسه گردیدند.

یافته‌ها و بحث

مبتنی بر فهرست آثار میراث فرهنگی ناملموس استان‌های ایران، ۱۰۶۵ اثر، ثبت ملی شده که از این تعداد، ۹۸۳ اثر در سطح استان‌ها، ۲۱ اثر در سطح منطقه‌ای و ۶۱ اثر در سطح ملی قرار داشتند. آثار منطقه‌ای و استانی در جدول (۳) گزارش شدند. همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود، میزان فراوانی و درصد آثار (ملی-منطقه‌ای) به ترتیب بیشتر به کمتر، مربوط به "رسوم اجتماعی، مراسم مذهبی و جشن‌ها" (۴۸ مورد-۵۹٪)، "مهارت در هنرهای دستی و سنتی" (۱۶ مورد-۱۹/۵٪)، "سنت‌ها و نمودهای شفاهی شامل زبان (رسانه میراث)" (۷ مورد-۸/۵٪)، "هنرهای نمایشی" (۶ مورد-۷٪) و "دانش و رفتارهای وابسته به طبیعت و کیهان" (۵ مورد-۶٪) می‌باشد.

جدول ۳. آثار ثبت‌شده میراث فرهنگی ناملموس در سطح منطقه‌ای و ملی

زمینه	آثار ثبت‌شده منطقه‌ای	آثار ثبت‌شده ملی
سنت‌ها و نمودهای شفاهی شامل زبان (رسانه میراث)	لالایی کودکان ترکمن (هودی)، گویش تالشی، گویش هورامی.	خطبه حضرت زهرا (س)، متن منشور کورش (نخستین بیانیه حقوق بشر)، منشور مدیریت علوی.
هنرهای نمایشی	موسیقی مقامی ترکمن، تعزیه سنتی.	ردیف‌های موسیقی ایرانی، خیمه‌شب‌بازی، پرده‌خوانی، موسیقی نوزاد (ملی).
رسوم اجتماعی، مراسم مذهبی و جشن‌ها	چوگان، بیت و بیت خوانی، مراسم زار خلیج فارس، مراسم آق قویون ترکمن، رقص خنجر، رقص کردی، نوروز خوانی، مراسم کلوخ‌اندازان، علم‌گردانی.	نوروز، آیین‌ها و مراسم نیمه شعبان، روز قدس، آیین ماه رمضان، مراسم عید غدیر خم، شب یلدا، آیین‌های ورزش‌های زورخانه‌ای و پهلوانی، حجاب اقوام ایرانی، سفره گواه گیری، جشن مهرگان، سفره حضرت رقیه خاتون، سفره حضرت ابوالفضل (ع)، سفره امام حسن (ع)، سفره حضرت خضر، آیین بزرگداشت حضرت علی‌اصغر (ع) و ...
دانش و رفتارهای وابسته به طبیعت و کیهان	-	گیاه‌درمانی، داغ درمانی، تقویم جلالی، جادو درمانی، تکنیک ساخت آسیاب‌های سنگی.
مهارت در هنرهای دستی و سنتی	قلم‌زنی، ورنی‌بافی، مهارت بافت قالی آذربایجان، سفیدگری، شیشه‌گری سنتی، نازک‌کاری چوب، آیینه‌کاری.	معرق‌کاری با چوب، تذهیب، ساز سازی یا ساخت سازهای سنتی، مخمل دوزی، ساخت کاشی‌کاری معرق، اُرسی‌سازی، ساخت و نواختن کمانچه، فرهنگ پخت نان لواش.

منبع: (دفتر ثبت آثار و حفظ و احیای میراث معنوی و طبیعی، ۱۳۹۷)

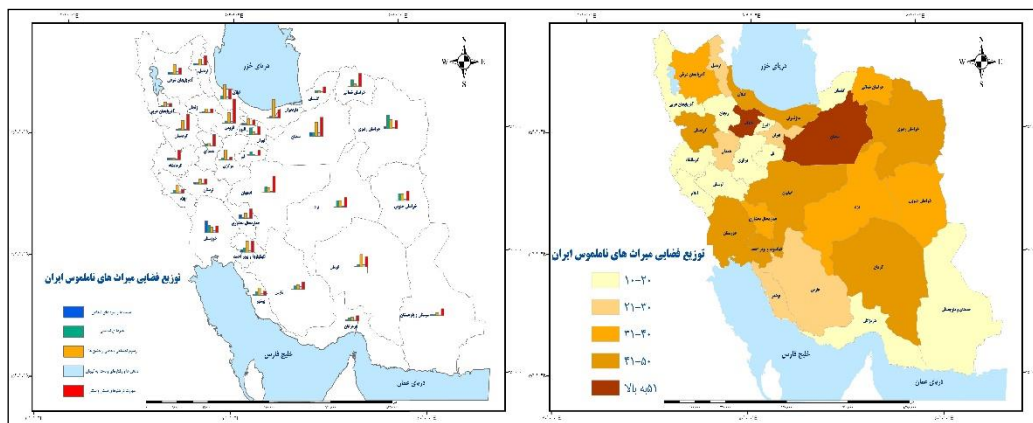
برای درک بهتر، علاوه بر سطح ملی-منطقه‌ای، میزان فراوانی آثار ثبت‌شده میراث ناملموس مبتنی بر "موقعیت (استان)-

گونه " در جدول (۴) و شکل (۱) ارائه شده است.

جدول ۴. ماتریس "موقعیت-گونه" آثار ثبت شده میراث فرهنگی ناملموس

موقعیت (استان)	گونه‌های میراث نمودهای شفاهی سنت‌ها و هنرهای نمایشی	هنرهای نمایشی	رسوم اجتماعی، مراسم مذهبی و جشن‌ها	دانش‌ها و رفتارهای وابسته به طبیعت و کیهان	مهارت در هنرهای دستی و سنتی	کل میراث ناملموس
آذربایجان شرقی	۳	۳	۱۴	۴	۹	۳۳
آذربایجان غربی	۱	۲	۷	۴	۵	۱۹
اردبیل	۲	۲	۹	۱	۱۴	۲۸
اصفهان	۰	۸	۷	۲	۲۴	۴۱
البرز	۲	۲	۹	۰	۷	۲۰
ایلام	۰	۴	۱۱	۲	۵	۲۲
بوشهر	۱	۵	۱۱	۳	۶	۲۶
تهران	۰	۱۰	۴	۲	۱۲	۲۸
چهارمحال و بختیاری	۶	۲	۸	۱	۱۴	۳۱
خراسان جنوبی	۰	۱۰	۱۰	۲	۱۴	۳۶
خراسان رضوی	۳	۲۰	۱۳	۲	۱۲	۵۰
خراسان شمالی	۰	۱۰	۴	۱	۱۹	۳۴
خوزستان	۱۷	۱۱	۸	۳	۱۰	۴۹
زنجان	۱	۲	۶	۱	۶	۱۶
سمنان	۶	۶	۲۱	۵	۲۸	۶۶
سیستان و بلوچستان	۲	۲	۴	۱	۱۰	۱۹
فارس	۰	۵	۷	۴	۱۱	۲۷
قزوین	۰	۳	۱۵	۲	۳۵	۵۵
قم	۱	۵	۱	۰	۷	۱۴
کردستان	۱	۲	۱۴	۱	۲۳	۴۱
کرمان	۱	۳	۱۸	۳	۱۵	۴۰
کرمانشاه	۲	۲	۲	۱	۱۴	۲۱
کهگیلویه و بویراحمد	۴	۶	۱۶	۲	۱۶	۴۴
گلستان	۰	۳	۳	۲	۹	۱۷
گیلان	۰	۵	۲۱	۳	۱۵	۴۴
لرستان	۲	۲	۷	۱	۷	۱۹
مازندران	۰	۲	۲۷	۱	۱۲	۴۲
مرکزی	۰	۳	۱۵	۰	۴	۲۲
هرمزگان	۱	۴	۵	۳	۷	۲۰
همدان	۱	۳	۴	۱	۱۷	۲۶
یزد	۰	۹	۹	۱	۱۴	۳۳
جمع	۵۷	۱۵۶	۳۱۰	۵۹	۴۰۱	۹۸۳
کمترین	۱۲ استان*	۱۰ استان**	قم (۰/۳٪)	۳ استان***	مرکزی (۰/۱٪)	قم (۰/۱٪)
بیشترین	خوزستان (۳۰٪)	خراسان رضوی (۱۳٪)	مازندران (۹٪)	سمنان (۸/۵٪)	قزوین (۹٪)	سمنان (۲٪)

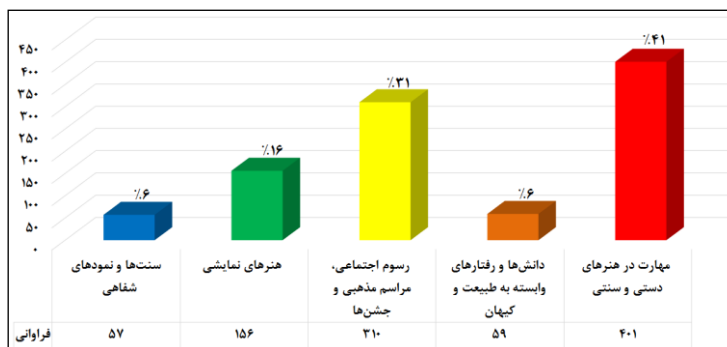
* اصفهان، ایلام، تهران، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، فارس، قزوین، گلستان، گیلان، مازندران، مرکزی و یزد.
 ** آذربایجان غربی، اردبیل، البرز، چهارمحال و بختیاری، زنجان، سیستان و بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، لرستان و مازندران.
 *** البرز، قم و مرکزی.

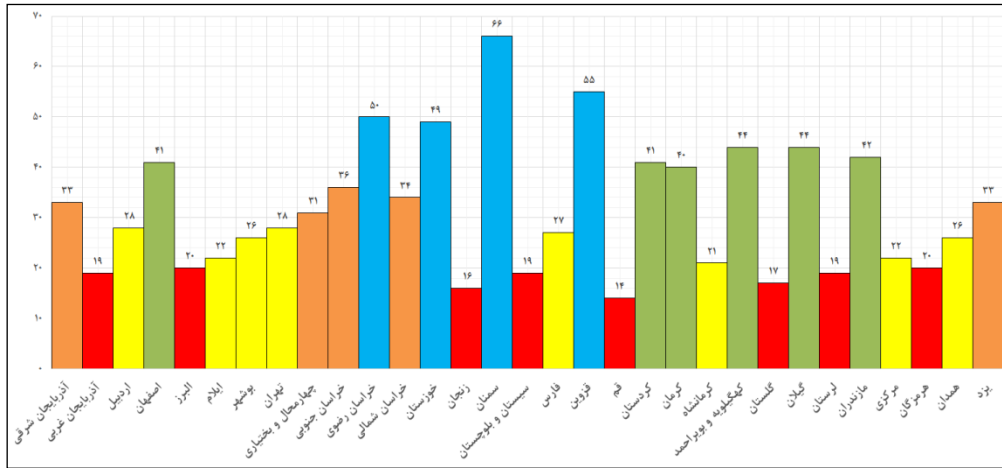
شکل ۱. نقشه "موقعیت-گونه" آثار ثبت شده میراث فرهنگی ناملموس

مبتنی بر شکل های (۲ و ۳) که فراوانی آثار ثبت شده میراث فرهنگی ناملموس در استان ها را نشان می دهد، استان سمنان بیشترین آثار (۶۶ مورد) و استان قم، کمترین آثار (۱۴ مورد) را داشتند. به علاوه، استان های کشور در پنج گروه به تفکیک رنگ قرار گرفتند که به ترتیب "بیشترین به کمترین" آثار ثبتی شامل موارد زیر است:

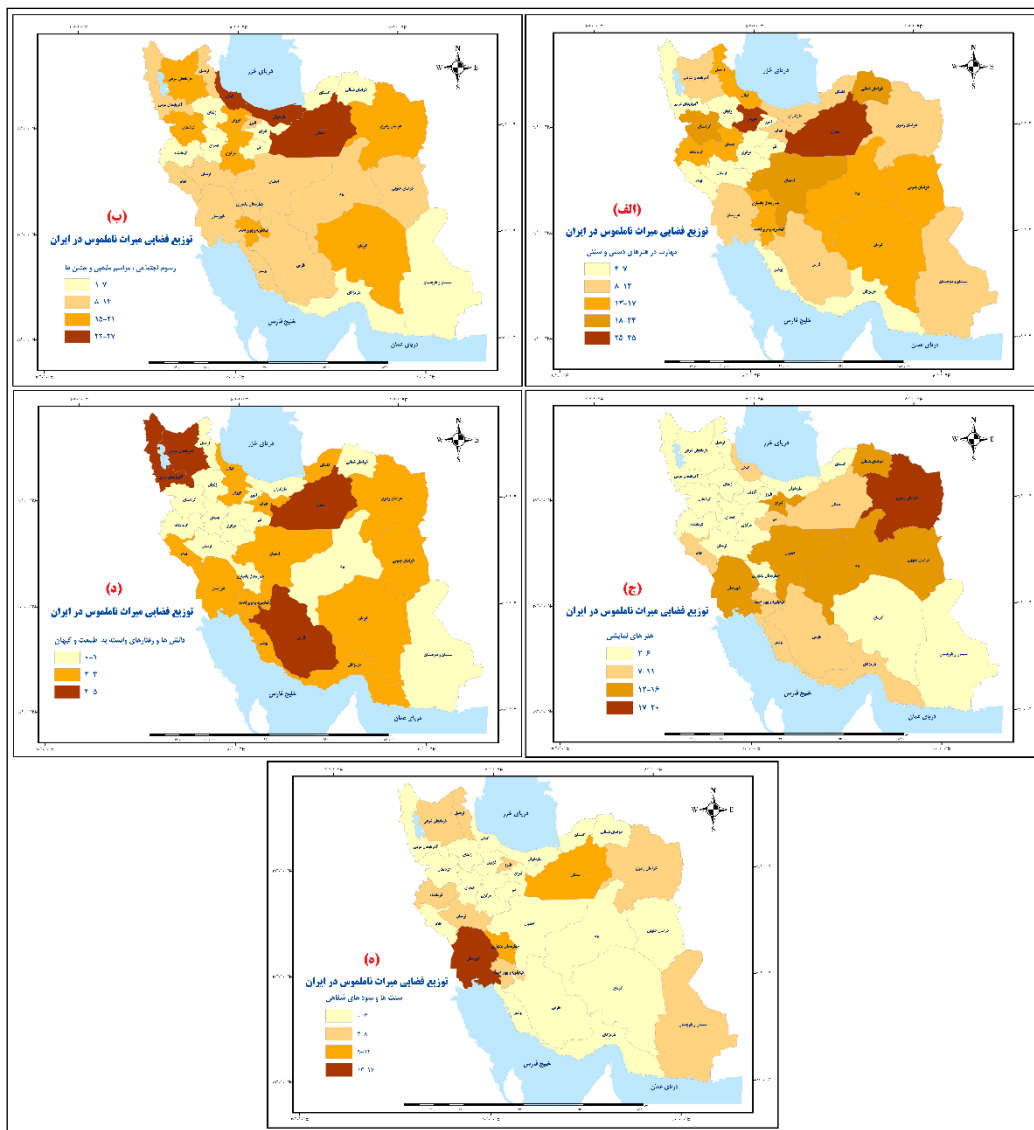
- گروه الماسی (رنگ آبی): سمنان، قزوین، خراسان رضوی و خوزستان؛
  - گروه یاقوتی (رنگ سبز): گیلان، کهگیلویه و بویراحمد، مازندران، کردستان، اصفهان، کرمان؛
  - گروه طلایی (رنگ نارنجی): خراسان جنوبی، خراسان شمالی، آذربایجان شرقی، یزد، چهارمحال و بختیاری؛
  - گروه نقره ای (رنگ زرد): اردبیل، تهران، فارس، بوشهر، همدان، ایلام، مرکزی و کرمانشاه؛
  - گروه برنزی (رنگ قرمز): البرز، هرمزگان، آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان، لرستان، گلستان، زنجان و قم.
- در ادامه، توزیع فضایی هر یک از گونه های میراث فرهنگی ناملموس مبتنی بر موقعیت (استان)، در شکل (۴) نشان داده شده است.

شکل ۲. آثار ثبت شده میراث فرهنگی ناملموس به تفکیک گونه ها

شکل ۳. فراوانی آثار ثبت شده میراث فرهنگی ناملموس به تفکیک موقعیت

شکل ۴. آثار ثبت شده ۵ گانه میراث ناملموس به تفکیک موقعیت

مبتنی بر شکل (۴ الف) که توزیع فضایی آثار ثبت شده "مهارت در هنرهای دستی و سنتی" را نشان می‌دهد، استان

قزوین با ۳۵ مورد (۹٪) اثر مثبتی، بیشترین تعداد و استان مرکزی با ۴ مورد (کمتر از ۱٪) اثر مثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند. استان‌های برتر دیگر در این حوزه شامل سمنان (۲۸ مورد-۷٪)، اصفهان (۲۴ مورد-۶٪) و کردستان (۲۳ مورد- تقریباً ۶٪) هستند. همچنین، استان‌های زنجان (۶ مورد- ۱/۵٪)، آذربایجان غربی (۵ مورد- ۱٪) و ایلام (۵ مورد- ۱٪) کمترین آثار ثبتی را داشتند. مبتنی بر شکل (۴ ب) که توزیع فضایی آثار ثبت شده "رسوم اجتماعی، مراسم مذهبی و جشن‌ها" را نشان می‌دهد، استان مازندران با ۲۷ مورد (۹٪) اثر مثبتی، بیشترین تعداد و استان قم با یک مورد (۰/۳٪) اثر مثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند. استان‌های برتر دیگر در این حوزه شامل سمنان (۲۱ مورد- ۷٪)، گیلان (۲۱ مورد- ۷٪) و کرمان (۱۸ مورد- ۶٪) هستند. همچنین، استان‌های گلستان (۳ مورد- ۱٪) و کرمانشاه (۲ مورد- ۰/۶٪) کمترین آثار ثبتی را داشتند. مبتنی بر شکل (۴ ج) که توزیع فضایی آثار ثبت شده "هنرهای نمایشی" را نشان می‌دهد، استان خراسان رضوی با ۲۰ مورد (۱۳٪) اثر مثبتی، بیشترین تعداد و استان‌های آذربایجان غربی، اردبیل، البرز، چهارمحال و بختیاری، زنجان، سیستان و بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، لرستان و مازندران، هر کدام با ۲ مورد اثر ثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند. استان‌های برتر دیگر در این حوزه شامل خوزستان (۱۱ مورد- ۷٪)، خراسان شمالی (۱۰ مورد- ۶٪)، خراسان جنوبی (۱۰ مورد- ۶٪) و تهران (۱۰ مورد- ۶٪) هستند. مبتنی بر شکل (۴ د) که توزیع فضایی آثار ثبت شده "دانش و رفتارهای وابسته به طبیعت و کیهان" را نشان می‌دهد، به‌طور کلی، تعداد کمی از این نوع میراث را ثبت نموده‌اند؛ استان سمنان با ۵ مورد (۸/۵٪) اثر مثبتی، بیشترین تعداد و استان‌های البرز، قم و مرکزی با صفر مورد (۰٪) اثر مثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند. همچنین، استان‌های آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و فارس هر کدام ۴ مورد اثر ثبتی را داشتند. مبتنی بر شکل (۴ ه) که توزیع فضایی آثار ثبت شده "سنت‌ها و نمودهای شفاهی شامل زبان (رسانه میراث)" را نشان می‌دهد، به‌طور کلی، کمترین نوع میراث ناملموس است که ثبت شده است؛ استان خوزستان با ۱۷ مورد (۳۰٪) اثر مثبتی، بیشترین تعداد و استان‌های اصفهان، ایلام، تهران، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، فارس، قزوین، گلستان، گیلان، مازندران، مرکزی و یزد با صفر مورد اثر مثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند. همچنین، استان‌های سمنان و چهارمحال و بختیاری هر کدام ۶ مورد اثر ثبتی را داشتند.

شدت تفاوت‌های منطقه‌ای موجود در زمینه پراکنش میراث فرهنگی ناملموس در کشور بر ضرورت و اولویت برنامه‌های حفاظت و توسعه میراث اثر مهمی دارد. وسعت فراوان و تنوع قومی- فرهنگی موجود در کشور، زمینه تشدید این تفاوت‌ها را فراهم نموده و بنابراین ضروری است دیدگاه جامع و دقیقی در این رابطه در بین مدیران بخش میراث فرهنگی و در ادامه در بین شهروندان در سطوح ملی و منطقه‌ای وجود داشته باشد. مهم‌ترین نتایجی که از پژوهش حاضر دریافت گردید به شرح زیر می‌باشد:

به‌طور کلی، ۱۰۶۵ اثر، ثبت ملی شده که از این تعداد، ۹۸۳ اثر در سطح استان‌ها، ۲۱ اثر در سطح منطقه‌ای و ۶۱ اثر در سطح ملی قرار داشتند. با توجه به وسعت و غنای ژئوکالچری داخلی و خارجی ایران از دوران باستان تا کنون، تعداد میراث ناملموس بسیار فراتر از عدد ۱۰۶۵ خواهد بود. آزانجایی که شناسایی و ثبت میراث ناملموس، بخشی از فرآیند مدیریت و حفاظت است، با توجه به وسعت زمانی، فضایی و هزینه‌ای و همچنین نیاز به استفاده از رویکرد برنامه‌ریزی هماهنگ ساز، دولت مهم‌ترین نقش را در این زمینه ایفا می‌کند. با توجه به کم بودن این عدد (۱۰۶۵) نسبت به ظرفیت‌های ایران، نشان می‌دهد که دولت نقش خود را به‌خوبی ایفا نکرده است که این با یافته‌های (Lourenço-Gomes et al, 2019) و (ایمانی خوشخو، ۱۳۹۳؛ محمودی بختیاری، ۱۳۸۹؛ چراغچی، ۱۳۸۳) همخوانی دارد. البته بر طبق نظر پرمون (۱۳۹۳)، اولویت‌های ثبت میراث فرهنگی ایران، با منطق بین‌المللی زاویه دارد و بر اساس دیدگاه امیرخانی (۱۳۹۳)، موضع دولت ایران در برابر مدیریت و حفاظت از میراث فرهنگی ناملموس، موضعی انفعالی است.

دولت ایران می‌تواند با پیاده‌سازی رویکرد برنامه‌ریزی هماهنگ ساز، فرآیند مدیریت و حفاظت را از طریق چرخه میراث^۱ (شناخت-ارزشمندسازی-محافظت-بهره‌مندی) و سه‌گانه مارپیچی^۲ (دولت-تجارت-دانشگاه) تسهیل و پیگیری نماید. با توجه به این که میراث ناملموس، حافظه فرهنگی و تاریخی ایران است، ابعاد هویتی فضای آن را در بر دارد و روایت ایرانی‌ها از جهان و صدای تاریخ ایران است، اگر با یک برنامه مشخصی مدیریت و حفاظت نشود، به تدریج گم‌شده و وابستگی و ارتباط آن با زایش و جنبش اولیه‌اش کمرنگ شده، فرهنگ مادرش فراموش می‌شود و به مصادره دیگران در می‌آید.

بیشترین تعداد میراث ناملموس ثبت‌شده مربوط به گونه "مهارت در هنرهای دستی و سنتی" و کمترین آن مربوط به میراث "سنت‌ها و نمودهای شفاهی شامل زبان (رسانه میراث)" بود. میراث‌های "رسوم اجتماعی، مراسم مذهبی و جشن‌ها"، "هنرهای نمایشی" و "دانش و رفتارهای وابسته به طبیعت و کیهان" به ترتیب در بین بیشترین تا کمترین بودند. میراث ناملموس مهارت در هنرهای دستی و سنتی که بیشترین تعداد ثبت را داشت، شامل مهارت سنتی در ابزار، لباس، جواهرات، پوشاک و اشیاء مربوط به جشن‌ها و هنرهای نمایشی، ظروف، هنرهای تزئینی و اشیاء آیینی، آلات موسیقی، ابزار و وسایل خانگی، اسباب‌بازی برای سرگرمی و یا آموزش می‌شود. در یافته‌ها و نظرات (مؤمنی، ۱۳۹۶؛ ایمانی‌خوشخو، ۱۳۹۳) نیز به این مورد اشاره شده نموده‌اند که بر میراث ناملموس مهارت در هنرهای دستی و سنتی بیشتر تأکید می‌شود. می‌توان ادعا نمود، به دلیل صنعتگر بود ایرانیان، پیشرو بودن در اهلی کردن محیط و سازگاری با آن، بهره‌برداری از منابع هر مکان، هر یک از این عناصر در نقطه‌نقطه از کوی و برزن‌های ایران به‌وفور یافت می‌شود؛ به دلیل دسترسی به آن، تعداد بیشتری از آن ثبت‌شده است. از طرفی، میراث سنت‌ها و نمودهای شفاهی شامل زبان که به‌عنوان رسانه میراث شناخته می‌شود، کمترین تعداد ثبت‌شده را دارد. این مورد مطابق با یافته‌های (مؤمنی، ۱۳۹۶؛ ابویی و همکاران، ۱۳۹۵؛ بختیاری ۱۳۸۹) بوده است. اهمیت میراث زبانی تنها به نمودهای بیرونی آن مانند محدوده وسیعی از شکل‌های گفتاری از جمله: تمثیل‌ها، معماها، حکایت‌ها، اشعار کودکانه، افسانه‌ها، اساطیر، آوازاها و سرودهای حماسی، اشعار، دعا و نماز، سرود، تصنیف‌ها و نغمات، اجراهای دراماتیک محدود نمی‌گردد و در حیات یک فرهنگ نقشی را ایفا می‌کند (به‌طریق‌اولی حیات یک فرهنگ به حیات میراث زبانی آن وابسته است) که می‌توان آن را در انتقال معنا و ارتباطات انسانی در زمان و مکان تشریح کرد. این امر اهمیت میراث زبانی و پرداختن به آن را برجسته‌تر می‌سازد چرا که اختلال در این عملکرد زبان، در آسیب دیدن کلیت یک فرهنگ اثرگذار است. برای تداوم و حفظ حیات میراث زبانی می‌بایست نظام جامعی از روش‌ها، روابط، سنت‌ها و جهان‌بینی مدیریت و حفاظت گردد.

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی، در ثبت میراث فرهنگی ناملموس، استان سمنان با ۶۶ اثر ثبتی (۷٪)، بیشترین تعداد و استان قم با ۱۴ اثر (۱٪)، کمترین میزان ثبت را داشتند. حضور مدیران ارشد کشوری به‌خصوص ۲ رئیس‌جمهور در ۱۶ سال اخیر که اصالتاً اهل سمنان هستند، می‌تواند یکی از دلایل، پیشرو بودن در ثبت میراث ناملموس باشد. همچنین، در نظر گرفتن نقش عملکردی مذهبی و معنوی برای استان قم و در اولویت نبودن میراث برای این استان، از دلایل ثبت تعداد کم این استان باشد.

در گونه "مهارت در هنرهای دستی و سنتی" که بیشترین ثبت را داشت، استان قزوین با ۳۵ مورد (۹٪) اثر ثبتی، بیشترین تعداد و استان مرکزی با ۴ مورد (کمتر از ۱٪) اثر ثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند. در گونه "رسوم

1 . Heritage Cycle

2 . Triple Helix

اجتماعی، مراسم مذهبی و جشن‌ها"، استان مازندران با ۲۷ مورد (۹٪) اثر ثبتی، بیشترین تعداد و استان قم با یک مورد (۰/۳٪) اثر ثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند. در گونه "هنرهای نمایشی" استان خراسان رضوی با ۲۰ مورد (۱۳٪) اثر ثبتی، بیشترین تعداد و استان‌های آذربایجان غربی، اردبیل، البرز، چهارمحال و بختیاری، زنجان، سیستان و بلوچستان، کردستان، کرمانشاه، لرستان و مازندران، هر کدام با ۲ مورد اثر ثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند.

در گونه "دانش و رفتارهای وابسته به طبیعت و کیهان"، سه استان وجود دارند که هیچ اثری را ثبت نکرده‌اند. با توجه به دیدگاه پرمون (۱۳۹۳) مبتنی بر اینکه هیچ منطقه‌ای نیست که از میراث ناملموس تهی باشد، ثبت نکردن هیچ میراثی در این استان‌ها بسیار بحث‌برانگیز است. در این زمینه، استان سمنان با ۵ مورد (۸/۵٪) اثر ثبتی، بیشترین تعداد و استان‌های البرز، قم و مرکزی با صفر مورد (۰٪) اثر ثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند. در گونه "سنت‌ها و نمودهای شفاهی شامل زبان (رسانه میراث)" که کمترین تعداد ثبت را داشته است، ۱۲ استان وجود دارد که هیچ میراث مرتبطی را ثبت نکرده است. در این زمینه، استان خوزستان با ۱۷ مورد (۳۰٪) اثر ثبتی، بیشترین تعداد و ۱۲ استان‌های اصفهان، ایلام، تهران، خراسان جنوبی، خراسان شمالی، فارس، قزوین، گلستان، گیلان، مازندران، مرکزی و یزد با صفر مورد اثر ثبتی، کمترین تعداد ثبت میراث ناملموس را داشته‌اند.

بنابراین می‌توان این نتیجه را گرفت توزیع مدیریت و حفاظت فضایی میراث ناملموس در ایران نامتعادل است و مدیریت و حفاظت از میراث ناملموس در اولویت سیاست‌گذاران این حوزه نبوده و رویکردشان منفعلانه می‌باشد. با توجه به تنوع و تکرار میراث ناملموس در کشور از سویی و از سوی دیگر با لحاظ نمودن آگاهی اندک جامعه نسبت به این میراث، توجه به آن در سطوح مدیریت ملی و منطقه‌ای بخش گردشگری و میراث فرهنگی از اولویت بالایی برخوردار است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مناطق مختلف کشور با میزان دغدغه‌مندی بسیار متفاوت و به‌نوعی در یک جریان واگرا، مسیرهای متفاوتی را در ارائه، معرفی و مدیریت و حفاظت از میراث ناملموس در پیش گرفته‌اند. قدر مسلم این است که اگر سیاست کلان در جهت بی‌توجهی به میراث ناملموس باشد، نباید این حجم از آن به ثبت ملی برسد. پس باید آسیب را در مدیریت منطقه‌ای میراث فرهنگی ناملموس جستجو نمود. لذا پیشنهادهای این پژوهش بر اساس سطح هر استان (متناسب با آنچه در مورد شکل ۳ و ۴ تحلیل شد) و در قالب یک اولویت، ارائه می‌شوند:

- برای استان‌های گروه الماسی: تمرکز بر تولید محتوای فاخر و دست‌اول در زمینه میراث ناملموس ثبت‌شده در رسانه‌های مکتوب، دیداری و شنیداری ملی؛

- برای استان‌های گروه یاقوتی: تمرکز بر شناخت و ثبت میراث ناملموس موجود با توجه به حجم قابل‌توجه میراث ملموس در این استان‌ها و در راستای تکمیل‌کنندگی آن؛

- برای استان‌های گروه طلایی: تأکید بر مزیت‌های رقابتی بخش گردشگری در این استان‌ها برای برند سازی مکان‌ها و مناطق بهره‌مند از حجم قابل‌توجه میراث ناملموس؛

- برای استان‌های گروه نقره‌ای: تمرکز و تأکید بر ایجاد زنجیره ارزش کسب‌وکارهای مبتنی بر میراث ناملموس در این استان‌ها با توجه به موقعیت مرزی و بازارهای فرامرزی در دسترس و یا موقعیت کلان‌شهری و دسترسی مناسب مسیرهای گردشگری؛

- برای استان‌های گروه برنزی: تمرکز و تأکید بر شناخت و ترویج میراث ناملموس این مناطق به اتکای دنباله سرزمینی اقوام ساکن در این استان‌ها در کشورهای همسایه و همچنین ایجاد زنجیره ارزش کسب‌وکارهای مبتنی بر میراث ناملموس در این استان‌ها با توجه به موقعیت مرزی و بازارهای فرامرزی در دسترس؛

- با یک رویکرد کل نگر، راه اندازی یک سامانه اطلاعات جغرافیایی برخط با عنوان "میراث یار" پیشنهاد می شود. افراد یا گروه‌ها، اطلاعات و اسناد مرتبط با میراث را به صورت فرآیندی وارد سامانه می کنند و کارشناسان شهرستانی برای ارزیابی و راستی آزمایی، اقدامات بعدی را انجام می دهند.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- (۱) ابویی، رضا؛ یادگاری، زهره و افاضت، شهاب. (۱۳۹۵). آسیب شناسی میراث زبانی از طریق بازشناسی جایگاه و عملکرد آن در میراث فرهنگی. *مرمت و معماری ایرانی*، ۶ (۱۱)، ۲۹-۴۰.
- (۲) احمدی، رضا؛ ترابی، ذبیح الله؛ ملکی، سعید؛ ولی زاده، زینب و رضایی، عبدالعلی. (۱۳۹۵). بررسی توزیع فضایی امکانات و زیرساخت های فرهنگی در شهرستان های استان خوزستان. *مجلس و راهبرد*، ۲۳ (۸۵)، ۱۹۹-۲۲۱.
- (۳) افخمی، بهروز و زینالی اناری، محمد. (۱۳۹۶). بازنمایی میراث ناملموس «سارای» در فرهنگ شهروندان زن اردبیل. *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۵ (۱۴)، ۱-۲۲.
- (۴) افخمی، بهروز. (۱۳۹۵). راهبرد توسعه اقتصادی مبتنی بر میراث فرهنگی. *سیاست های راهبردی و کلان*، ۴ (۱۴)، ۲۷-۴۸.
- (۵) افراخته، حسن و حجی پور، محمد. (۱۳۹۴). اقتصاد سیاسی فضا و تعادل منطقه ای ایران. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۴ (۱۴)، ۸۷-۱۱۰.
- (۶) افراخته، حسن. (۱۳۹۱). اقتصاد فضا و توسعه روستایی (مورد: ناحیه شفت). *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱ (۱)، ۳۹-۵۴.
- (۷) امیرخانی، غلامرضا. (۱۳۹۳). در برابر میراث فرهنگی ناملموس، موضعمان انفعالی است. *نامه شورا*، ۷۸، ۸۷-۸۸.
- (۸) ایمانی خوشخو، محمدحسین. (۱۳۹۳). بایسته های حفظ، انتقال و ثبت میراث فرهنگی ناملموس. *نامه شورا*، ۷۸، ۸۶-۸۷.
- (۹) باستانی راد، حسن. (۱۳۹۵). زنجیره پایگاه های میان فرهنگی و میراث جهانی جاده ابریشم در کشورهای عضو سازمان آکو. *تاریخ روابط خارجی*، ۱۷ (۶۶)، ۱۶۹-۱۸۴.
- (۱۰) پرمون، یدالله. (۱۳۹۳). جامعه با میراث فرهنگی ناملموس احساس هویت می کند. *نامه شورا*، ۷۸، ۶۸-۷۳.
- (۱۱) پورفرج، اکبر. (۱۳۹۹). *میراث جهانی ایران*. تهران: الکا.
- (۱۲) تیموتی، دالن جی. و نیائوپان، گیان پی. (۱۳۸۹). *میراث فرهنگی و گردشگری در کشورهای درحال توسعه*. ترجمه اکبر پورفرج و جعفر باییری، تهران: مهکامه.
- (۱۳) چراغچی، سوسن. (۱۳۸۳). *کنوانسیون صیانت از میراث فرهنگی ناملموس (۱۷ اکتبر ۲۰۰۳)*. اثر، شماره های ۳۶ و ۳۷، ۲۴۵-۲۵۸.
- (۱۴) حسن زاده، علیرضا. (۱۳۹۸). توجه به میراث ناملموس مهم ترین راه به سوی هویت پایدار در جوامع محلی ایران. نشست بزرگداشت روز مردمان بومی جهان، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، بازیابی شده از: <http://richt.ir/Portal>، تاریخ دسترسی [۱۳۹۹/۱۰/۲۰].
- (۱۵) دفتر ثبت آثار و حفظ و احیای میراث معنوی و طبیعی. (۱۳۹۷). *دستورالعمل پاسداری (شناسایی، معرفی و ترویج) میراث فرهنگی ناملموس شهرها و روستاهای کشور با مشارکت شورای اسلامی شهر و روستا، شهرداری ها و دهیاری ها*. بازیابی شده از: http://cabinetoffice.ir/files/fa/news/1397/11/3/21315_775.pdf، تاریخ دسترسی [۱۳۹۹/۱۰/۲۰].
- (۱۶) رجایی، سید عباس؛ خداینده لو، حسن و حسن عباسی فلاح. (۱۳۹۷). تحلیل توزیع فضایی کاربری های جاذب گردشگری در مقصدهای گردشگری، مطالعه موردی: شهر زنجان. *جغرافیا و روابط انسانی*، ۱ (۱)، ۴۷۹-۵۰۲.

- ۱۷) رحیم‌نیا، رضا؛ قرائتی، مه‌ران و زمانی‌فرد، علی. (۱۳۹۴). کاربرد نظریه زمینه‌ای در پژوهش‌های مرتبط با دانش بومی حفاظت؛ رویکردی برای صیانت میراث فرهنگی ناملموس. *دانش‌های بومی ایران*، ۲ (۴)، ۱۴۳-۱۷۵.
- ۱۸) رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پورطاهری، مهدی و درخشان، مهدی. (۱۳۹۹). تحلیلی بر توزیع فضایی بازی‌های بومی و محلی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش خورش رستم شهرستان خلخال). *گردشگری و توسعه*، ۹ (۱)، ۲۳۵-۲۵۱.
- ۱۹) زنگی‌آبادی، علی؛ نسترن، مهین و رضایی تالارپشتی، فاطمه. (۱۳۹۸). اولویت‌بندی راهبردهای باززنده‌سازی بافت تاریخی شهر گرگان با رویکرد توسعه پایدار گردشگری. *آمایش جغرافیایی فضا*، ۹ (۳۴)، ۲۶۱-۲۷۶.
- ۲۰) سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری، دفتر برنامه‌ریزی و بودجه. (۱۳۹۶). *سالنامه ۱۳۹۶ سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری*. تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.
- ۲۱) سلیمانی، قهرمان. (۱۳۹۳). آنچه در ثبت میراث فرهنگی ناملموس روی می‌دهد، نقطه مقابل هدف یونسکو است. *نامه شورا*، ۱/۸، ۸۲-۸۵.
- ۲۲) ضیایی، محمود؛ جاودان، مجتبی و کاظمی ازغدی، سیمین. (۱۳۹۳). ساماندهی فضایی مقصدهای گردشگری (شهری و روستایی) در مقیاس ناحیه‌ای مورد: شهرستان طرقله شان‌دیز. *اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۳ (۹)، ۸۳-۱۱۰.
- ۲۳) طلایی‌شکری، شهاب و زرن‌دیان، ندا. (۱۳۹۹). بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۰ کل کشور، بودجه بخش میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، دفتر مطالعات آموزش و فرهنگ (گروه ورزش، میراث فرهنگی و گردشگری). بازیابی شده از: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1636235>، تاریخ دسترسی [۱۳۹۹/۱۰/۲۰].
- ۲۴) عیوضلو، محمود؛ عیوضلو، قربانعلی؛ علی‌محمدی، فاطمه و عیوضلو، مهدی. (۱۳۸۹). بررسی و تحلیل فضایی میراث ادبی زبان فارسی، با نگرش جغرافیایی. *نخستین همایش ملی ادبیات فارسی و پژوهش‌های میان‌رشته‌ای*، بیرجند.
- ۲۵) فیاض، ابراهیم؛ سرفراز، حسین و احمدی، علی. (۱۳۹۱). نشانه‌شناسی چشم‌اندازهای فرهنگی در جغرافیای فرهنگی؛ راهبردی مفهومی برای فهم و کشف معنا. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۴ (۴)، ۹۱-۱۱۶.
- ۲۶) کلانتری، محسن و ملک، مرضیه. (۱۳۹۳). تحلیل فضایی و سطح‌بندی جاذبه‌های گردشگری و زیرساخت ارتباطی و شبکه راه در مناطق کویری ایران (مطالعه موردی: شهرستان خور و بیابانک). *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۵ (۱۷)، ۵۳-۷۱.
- ۲۷) محمودی بختیاری، بهروز. (۱۳۸۹). مستندسازی و بررسی گویش‌های ایرانی به‌عنوان میراث فرهنگی. *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، ۲ (۲)، ۸۵-۱۰۳.
- ۲۸) مرکز مطالعات منطقه‌ای پاسداری از میراث فرهنگی ناملموس در آسیای غربی و مرکزی. (۱۳۹۷). *میراث فرهنگی چیست؟* بازیابی شده از: <http://www.tichct.org>. تاریخ دسترسی [۱۳۹۹/۱۰/۲۰].
- ۲۹) مزیدی، هاجر؛ منشی‌زاده، رحمت‌اله؛ عزیزپور، فرهاد و رحمانی، بیژن. (۱۴۰۰). تحلیلی بر تعاملات فضایی مقصدهای گردشگری؛ مورد مطالعه: شهرستان علی‌آباد کتول، ناحیه محمدآباد- زرین‌گل. *آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۱ (۳۹)، ۴۵-۶۸.
- ۳۰) مشهدی، علی. (۱۳۹۴). تأملی بر رویکردهای حمایتی از میراث فرهنگی از منظر فقه حکومتی. *فقه و حقوق اسلامی*، ۵ (۱۰)، ۱۲۷-۱۴۴.
- ۳۱) مؤمنی، آتوسا. (۱۳۹۶). بررسی و تحلیل مطالعات پاسداری از میراث ناملموس در ایران (نمونه: اکوموزه زنده میراث روستایی گیلان). *مطالعات ایران‌شناسی*، ۲ (۴)، ۳۱-۶۴.
- ۳۲) مهدوی، مسعود و احمدی، علی. (۱۳۹۰). جغرافیای فرهنگی؛ تبیین نظری و روش‌شناختی - کاربرد در مطالعات نواحی فرهنگی. *نامه پژوهش فرهنگی*، ۱۲ (۱۳)، ۱۵۵-۱۸۳.
- ۳۳) میرتقیان‌رودسری، سیدمحمد و پوراحمد، احمد. (۱۴۰۰). ارزیابی وفاداری گردشگران میراث فرهنگی در مقصد رامسر. *آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۱ (۳۹)، ۱۵۳-۱۶۶.
- ۳۴) میرواحدی، سیدسعید و قائدی‌ها هونجانی، نفیسه. (۱۳۹۹). رویکرد متفاوت کارآفرینان در کارآفرینی گردشگری میراث فرهنگی ناملموس. *گردشگری و توسعه*، ۹ (۲)، ۱۳۱-۱۴۴.

(۳۵) ولایتی، علی اکبر. (۱۳۹۳). میراث فرهنگی ملاموس نمی تواند بدون مراجعه به میراث فرهنگی ناملموس وجود داشته باشد. نامه شورا، ۷۱، ۵۳-۵۴.

References

- 1) Abouei, R., Yadegari, Z., & Shahab E. (2016). Pathology of Linguistic Heritage through Reunderstanding of its Status and Function in the Cultural Heritage. *Maremat & memari-e Iran*, 6 (11), 29-40. [In Persian].
- 2) Afkhami, B. (2016). Strategy for economic development based on cultural heritage. *Journal of the Macro and Strategic Policies*, 4 (14), 27-48. [In Persian].
- 3) Afkhami, B., & Zeinali Onari, M. (2017). Representation of intangible heritage "SARAY" in the cultural Ardabil female citizens. *Culture and Folk Literature*, 5 (14), 1-22. [In Persian].
- 4) Afrakhteh, H. (2012). Space Economy and Rural Development. *journal space economy & rural development*, 1 (1), 39-54. [In Persian].
- 5) Ahmad, Y. (2006). The Scope and Definitions of Heritage: From Tangible to Intangible. *International Journal of Heritage Studies*, 12 (3), 292-300.
- 6) Ahmadi, R., Torabi, Z., Maleki, S., Valizadeh, Z., & Rezaei, A. (2016). The study of spatial distribution of infrastructure and facilities cultural t in the cities of Khuzestan province. *Majlis and Rahbord*, 23 (85), 199-221. [In Persian].
- 7) Amirkhani, G. (2014). In front of intangible cultural heritage, our position is passive. *Nameh-Shora*, 78, 87-88. [In Persian].
- 8) Bastani-Rad, H. (2016). Silk Road's Chain of Inter-Cultural Bases and World Heritage in ECO Members. *History of Foreign Relations*, 17 (66), 169-184. [In Persian].
- 9) Cheraghchi, S. (2003). Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (October 17, 2003). *Athar Journal*, 36 & 37, 245-258. [In Persian].
- 10) Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization, Planning and Budget Office. (2017). *2016 Yearbook of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization*. Tehran: Cultural Heritage and Tourism Research Institute. [In Persian].
- 11) Dimitriyadis, I., Akyuz, S. O., & Basturk, F. H. (2012). A proposition for a mechanism to provide supplemental funding for cultural heritage. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 62, 1332-1336.
- 12) Drummond, S., & Yeoman, I. (2001). *Quality Issues in Heritage Visitor Attractions*. First edition, oxford, Butterworth-Heinemann.
- 13) Eyvazlou, M., Eyvazlou, G., Ali-Mohammadi, F., & Eyvazlou, M. (2010). *Spatial investigation and analysis of the literary heritage of the Persian language, with a geographical perspective*. the first national conference of Persian literature and interdisciplinary researches. Retrieved from: <https://civilica.com/doc/168376>, Access date [2021/01/09]. [In Persian].
- 14) Fayaz, E., Sarfaraz, H., & Ahmadi, A. (2012). Semiotic of Cultural Landscapes in Cultural Geography; a Conceptual Approach for Detection and understanding Meaning. *Journal of Iranian Cultural Research*, 4 (4), 91-116. [In Persian].
- 15) Harrison, R. (2011). Intangible heritage embodied and Intangible heritage. *International Journal of Heritage Studies*, 17 (3), 280-282.
- 16) Hassanzadeh, A. (2019). *Paying attention to the intangible heritage is the most important way to a sustainable identity in the local communities of Iran*. meeting to commemorate the Day of Indigenous Peoples of the World, Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, Retrieved from: <http://richt.ir/Portal>, Access date [2021/01/09]. [In Persian].
- 17) Imani-Khoshkhou, M-H. (2014). The requirements of preservation, transfer and registration of intangible cultural heritage. *Nameh-Shora*, 78, 86. [In Persian].

- 18) Jameson, J. H. (2008). *Interpretation of Archaeology for the Public*. Encyclopedia of Archaeology. ed. Borah M. Pearsall. PP. 1529-1543 New York: Academic Press.
- 19) Jopela, A. (2011). Traditional Custodianship: a useful framework for heritage management in southern Africa?. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 13 (2-3), 103-122.
- 20) Lourenço-Gomes, L., Rebelo, J. F., & Ribeiro, C. 2019. Residents' perceptions of a World Heritage property: A multivariate analysis. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 9 (2), 212-226.
- 21) Mahdavi, M., & Ahmadi, A. (2011). Cultural geography; the Theoretical and Methodological Explanation Used in Studying Cultural Areas. *Journal of Culture-Communication Studies*, 12 (13), 155-183. [In Persian].
- 22) Mahmoodi-Bakhtiari, B. (2010). The Documentation of Iranian Dialects as Cultural Heritage. *Journal of Linguistics & Khorasan Dialects*, 2 (2), 85-103. [In Persian].
- 23) Malek, M., & Kalantari, M. (2014). Spatial analysis and ranking of tourism attractions and roads infrastructure and roads network in deserts of Iran (Case study: Khor va biabanak parish). *Arid Regions Geographic Studies*, 5 (17), 53-71. [In Persian].
- 24) Mao, F., Liu, Z., Zhou, W., Huang, J., & Li, Q. 2008. The research and application of spatial information technology in cultural heritage conservation—Case study on Grand Canal of China. *Int. Arch. Photogramm. Remote Sens. Spat. Inf. Sci.*, 38, 999-1006.
- 25) Marni, B. W. (2009). *Universal Ideals, Local Challenges: Approaches to Archaeological Heritage Management at World Heritage Sites*. PHD Dissertation, Department of Archaeology. University of Boston.
- 26) Mashhadi, A. (2016). A Reflection on the Approaches Relating to the Protection of Cultural Heritage in Islamic Public Law. *Jurisprudence and Islamic Law*, 6 (10), 127-144. [In Persian].
- 27) Mazidi, H., Monshizadeh, R., Azizpour, F., & Rahmani, B. (2021). An Analysis of the Spatial Interactions of Tourism Destinations (Case study: Aliabad Katoul city, Mohammad Abad-Zarrin Gol Area). *Geographical Planning of Space*, 11 (39), 45-68. [In Persian].
- 28) Mirtaghian Rudsari, S. M., & Pourahmad, A. (2021). Assessment of Loyalty in Cultural Heritage Tourists at Ramsar Destination. *Geographical Planning of Space*, 11 (39), 153-166. [In Persian].
- 29) Mirvahedi, S., & Ghaediha, N. (2020). A Different Approach of Entrepreneurs in Intangible Cultural Heritage Tourism Entrepreneurship. *Journal of Tourism and Development*, 9 (2), 131-144. [In Persian].
- 30) Momeni, A. (2017). An Analysis of the Studies on Protecting the Intangible Heritage of Iran (Example: Living Rural Heritage Eco-Museum of Gilan). *Study of Iranology*, 2 (4), 31-64. [In Persian].
- 31) Noyes, J. E. (2012). The common heritage of mankind: past, present, and future. *Denver Journal of International Law & Policy*, 40 (1), 447-471
- 32) Office of registration of works and preservation and restoration of spiritual and natural heritage. (2018). *Guidelines for the protection (identification, introduction and promotion) of the intangible cultural heritage of the cities and villages of the country with the participation of the Islamic Council of the cities and villages, municipalities*. Retrieved from: http://cabinetoffice.ir/files/fa/news/1397/11/3/21315_775.pdf, Access date [2021/01/09]. [In Persian].
- 33) Parmoun, Y. (2014). Society feels identity with intangible cultural heritage. *Nameh-Shora*, 78, 68-73. [In Persian].
- 34) Pourfaraj, A. (2019). *Iran's Cultural Heritage*. Tehran: Elleka. [In Persian].
- 35) Rahimnia, R., Gharaati, M., & Zamanifard, A. (2016). Employing "Grounded Theory" in

- Conservation Research; a Methodology for Safeguarding of Intangible Cultural Heritage (Indigenous Knowledge). *Indigenous Knowledge*, 2 (4), 145-177. [In Persian].
- 36) Rajaei, S. A., Khodabandehlo, H., & Abbasi-Fallah, V. (2018). Analysis of Spatial Distribution of Attractive Tourism Applications in Tourist Destinations (Case Study: Zanjan City). *Geography and Human Relationships*, 1 (1), 479-502. [In Persian].
- 37) Regional Studies Center for Protection of Intangible Cultural Heritage in West and Central Asia. (2017). *What is cultural heritage?*. Retrieved from: <http://www.tichct.org>, Access date [2021/01/09]. [In Persian].
- 38) Rezaei Talarposhti, F., Zangiabadi, A., & Nastaran, M. (2020). Regeneration Strategies prioritization of the Gorgan City Historical Context with Tourism Sustainable Development Approach. *Geographical Planning of Space*, 9 (34), 261-276. [In Persian].
- 39) Roknoddin Eftekhari, A., Pourtaheri, M., & Derakhshan, M. (2020). Analysis of The Spatial Distribution of Local Games in Rural Areas (Case Study: Region Khoreshrostan). *Journal of Tourism and Development*, 9 (1), 235-251. [In Persian].
- 40) Soleimani, G. (2014). What happens in the registration of intangible cultural heritage is the opposite of UNESCO's goal. *Nameh-Shora*, 78, 82-85. [In Persian].
- 41) Talae-Shokri, S., Zarandian, N. (2020). *Review of the 1400 budget bill of the whole country, the budget of the cultural heritage, handicrafts and tourism department. the report of the Majlis Research Center, Education and Culture Studies Office (Sports, Cultural Heritage and Tourism Department)*. Retrieved from: <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1636235>, Access date [2021/01/09]. [In Persian].
- 42) Timothy, D. J., & Nyaupane, G. P. (Eds.). (2010). *Cultural heritage and tourism in the developing world*. Translated by Akbar Pourfaraj & Jafar Bapiri, Tehran: Mahkameh. [In Persian].
- 43) UNESCO. (2003). *Convention for the Safeguarding of the intangible Cultural Heritage* (MISC/2003/CLT/CH/14), Paris, 17 October, Online: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>
- 44) Vellaiati, A. (2014). Tangible cultural heritage cannot exist without reference to intangible cultural heritage. *Nameh-Shora*, 78, 53-54. [In Persian].
- 45) Ziaee, M., Javdan, M., & Kazemi-Azghadi, S. (2014). Spatial organizational arrangement of tourism destinations (rural-urban) at regional level Case: Torgabeh shandiz. *journal space economy & rural development*, 3 (9), 83-110. [In Persian].